

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації
Обласний комунальний позашкільний навчальний заклад
«Рівненська Мала академія наук учнівської молоді»
Рівненської обласної ради

**АНОТАЦІЯ ДОСВІДУ
У СФЕРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАПРЯМУ
з теми
«СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА
ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНЯ В СИСТЕМІ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У НАУКОВИХ
ВІДДІЛЕННЯХ
ФІЛОСОФІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА,
ІСТОРІЇ, НАУК ПРО ЗЕМЛЮ»**

Методист відділення:
Сульжик Олександр Васильович

Сучасне життя зумовлює нагальну потребу суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених громадянах. Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання й соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення й навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями.

За останні роки обсяг знань, який здобуває український школяр, збільшився, як і значно зріс загальний інформаційний потік у світі. Учні спроможні лише відтворювати фрагменти несистематизованих знань, проте часто не вміють застосовувати їх для вирішення життєвих проблем.

Тому на всіх рівнях безперервної освіти треба створювати умови для розвитку творчих здібностей учнів, підготовки їх до життя в сучасному суспільстві.

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Сучасний світ складний. Не достатньо дати дитині лише знання – ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці. Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.

У Державному стандарті базової й повної середньої освіти компетентнісний підхід розглядають як спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ключова, загальнопредметна й предметна компетентності. Вітчизняні науковці визначили такі основні групи компетентностей: соціальні, полікультурні, інформаційні, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної, творчої діяльності.

Концепція нової української школи виділяє 10 ключових компетентностей:
Основні компетентності у природничих науках і технологіях.

Інформаційно-цифрова компетентність.

Уміння вчитися впродовж життя.

Спілкування державною мовою.

Спілкування іноземними мовами.

Математична компетентність.

Ініціативність і підприємливість.

Обізнаність та самовираження у сфері культури.

Екологічна грамотність і здорове життя.

Соціальна та громадянська компетентності.

Ключові компетентності й наскрізні вміння створюють базу, що є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина й фахівця. Саме компетентнісний підхід здатний посилити практичну орієнтацію освіти.

Позашкільна освіта в Малій академії наук учнівської молоді здійснюється великою мірою за **дослідницько-експериментальним** напрямом, який сприяє залученню вихованців, учнів і слухачів до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури та мистецтва, а також створенню умов для творчого самовдосконалення та виявлення, розвитку й підтримки юних талантів і обдарувань.

Не меншої уваги приділяють таким напрямам:

- **гуманітарному** – забезпечує розвиток здібностей, обдарувань, практичних навичок вихованців, учнів і слухачів, оволодіння знаннями з основ наук соціально-гуманітарного циклу;

- **туристсько-краєзнавчому** – спрямований на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства;

- **еколого-натуралістичному** – передбачає оволодіння вихованцями, учнями та слухачами знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок у галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво;

- **науково-технічному** – забезпечує набуття вихованцями, учнями та слухачами техніко-технологічних умінь і навичок, розширення наукового світогляду, підготовку до активної науково-дослідної роботи, оволодіння сучасною технікою та технологіями.

Дослідницька діяльність у МАН є наближеною до науково-дослідної, є її початком і, як показали наші спостереження за долею вихованців МАН, найчастіше має продовження в подальшій науковій діяльності. Робота в секціях МАН учить учнів не тільки методам дослідницької роботи, а й грамотному висловлюванню думок під час опису дослідження, оформлення роботи, підготовки до доповідей на засіданнях наукових секцій, навіть написання наукових статей. Дискусії, що виникають у процесі обговорення результатів досліджень юних науковців, сприяють набуттю учнями неабиякого досвіду спілкування в наукових питаннях: учать нестандартному, критичному мисленню, уміння відстоювати свою точку зору, аргументувати, ставити питання щодо суті досліджень товаришів. Колективне обговорення проблем у колі учнів, а також діалог із керівниками-науковцями та вчителями природно призводить до таких ефективних форм розв'язання проблем, як мозковий штурм.

Серед пріоритетних завдань діяльності МАН є пошук і підтримка інтелектуально обдарованих і талановитих учнів, створення умов для їх розвитку шляхом участі в пошуковій, експериментальній, дослідницькій роботі в різних галузях науки, техніки і культури. У процесі такої діяльності в старшокласників формуються базові науково-дослідницькі вміння та навички: інтелектуальні

(аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація, абстрагування, опис об'єктів, установлення причинно-наслідкових зв'язків, постановка проблем і висунення гіпотези, пошук і використання аналогій, дедуктивний висновок і доказ); практичні (використання навчальної, довідкової та додаткової літератури, добір матеріалів для експерименту, оформлення результатів дослідження); самоорганізації та самоконтролю (планування пошукової та науково-дослідної роботи, раціональне використання часу й засобів діяльності, перевірка отриманих результатів).

Самоосвіта – складний вид систематичної пізнавальної діяльності, під час якої людина сама ставить перед собою мету й завдання, визначає шляхи їх досягнення, контролює хід самостійної роботи з надбання знань та сама оцінює й удосконалює їхні результати. Створюючи ситуації, які спонукають учнів до самостійного пошуку знань, ми цим самим спонукаємо їх до розвитку ініціативи, звернення до додаткових джерел пізнавальної інформації, формування самостійності та учнівської компетентності.

Науково-методичне значення досвіду полягає у створенні методики для розвитку науково-дослідницьких здібностей учнів, формування самостійності та учнівської компетентності, забезпеченні умов для активізації розумової діяльності, пошуків процесу сприйняття на заняттях гуртків, розширення й поглиблення розуміння учнями навколишнього середовища, сприяння у формуванні конкретних умінь і навичок, підвищення внутрішньої мотивації до здобуття наукових знань. Реалізація проблеми дає можливість апробувати нові педагогічні технології, використати цікаві форми навчання, розширює можливості міжпредметних зв'язків, дає ґрунт для організації дослідницької роботи.

Практичне значення досвіду.

Зміст навчального матеріалу для навчання як у школі, так і в Малій академії наук, визначений типовими (затвердженими Міністерством освіти та науки) або авторськими програмами. Авторські програми створені відповідно до конкретних цілей освітнього процесу. Оскільки дослідницький підхід до навчання потребує, по-перше, значного розширення та поглиблення знань, а по-друге, залучення до використання у розв'язуванні творчих задач ще й матеріалу суміжних дисциплін, то відбувається справжня інтеграція різних наук.

Реальним засобом досягнення **формування ключових компетентностей** та глибоких і міцних знань може стати впровадження в навчальний процес комплексних індивідуальних завдань, організованих на проведенні самостійних дослідницьких дій. Така діяльність передбачає залучення до практичної діяльності широкого кола дітей та учнівської молоді, сприяє вдосконаленню системи роботи щодо формування дослідницьких компетентностей учнів, оптимізує форми співпраці з учнем, підвищує результативність участі вихованців у конкурсних заходах різних організаційних рівнів.

Мета досвіду – систематизувати роботу з обдарованими учнями щодо підвищення їх креативного розвитку на основі індивідуальних здібностей, розробити педагогічну технологію підготовки учнів до конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт та різноманітних проектів і інших конкурсів у системі МАН та **формування з їх допомогою ключових компетентностей**; створення

необхідних умов для становлення й розвитку в усіх учнів уявлення про успіх, високі досягнення; розвиток індивідуального творчого потенціалу вихованців.

Цієї мети можна досягти через формування культури мислення учнів, реалізуючи наступні завдання:

- створення умов для професійного самовизначення, у процесі якого учні зроблять обґрунтований вибір професії з урахуванням власних здібностей, уподобань та інтересів;
- формування в учнів комплексу особистісних якостей, потрібних людині як суб'єкта сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства;
- забезпечення умов для реалізації особистісно орієнтованого підходу до навчання, виховання, розвитку.

Об'єкт досвіду – процес становлення особистості учня як суб'єкта життєтворчості формування ключових компетентностей, ідеї, засоби, прийоми, методи, інноваційні особистісно зорієнтовані технології керівника гуртка для формування творчого потенціалу особистості.

Предмет досвіду – робота методиста РМАНУМ щодо науково-методичного забезпечення освітнього процесу в позашкільному закладі для розвитку творчого потенціалу учнів шляхом запровадження сучасних особистісно зорієнтованих форм і методів навчання, технологій, методик, прийомів, які забезпечують креативний розвиток гуртківців з урахуванням їх здібностей.

Гіпотеза досвіду. Знаючи індивідуальні здібності обдарованих дітей, розвиваємо їхні пізнавальні здібності на заняттях гуртків методами індивідуальної та диференційованої роботи і як наслідок – формуємо ключові компетентності творчої особистості, яка б змогла розв'язувати як щоденні, так і масштабні завдання, що забезпечують не просто виживання, а прогрес української нації.

Актуалізація та розвиток творчого потенціалу молоді особистості, формування в неї ключових компетентностей відбуватимуться успішно за таких умов:

- урахування індивідуальних особливостей дитини;
- формування стійкого інтересу до предмета та науково-дослідницької діяльності;
- створення атмосфери творчої праці;
- стимулювання учнів до висловлювань, бажання виявляти ініціативу, досягати поставленої мети;
- використання таких методів та прийомів навчання, що розкривають учням ціннісні орієнтири та сприяють найбільш повній їх реалізації.

Сутність і зміст досвіду: полягає в моделюванні педагогічного процесу таким чином, що матеріал, який опрацьовують на заняттях гуртків, стає вихідним для формування ключових компетентностей, наукових уявлень, понять і закономірностей. Великого значення набуває дослідницька робота учнів, що сприяє організації спостережень за природними об'єктами, явищами й процесами, за діяльністю людей.

Працюючи над формуванням освітніх компетентностей, педагог здійснює:

- пошук учнів, які мають нахили до поглибленого вивчення предметів;
- вивчення здібностей учнів, наявного рівня навченості;
- диференціювання учнів за темпами засвоєння матеріалу;

- складання різнорівневих програм для навчання диференційованих груп учнів;
- розробку технологій соціальної адаптації обдарованих та здібних учнів;
- використання нових інформаційних технологій навчання;
- розробку рекомендацій для керівників гуртків, батьків щодо роботи з обдарованими дітьми.

Для розвитку полікультурних компетентностей організують зустрічі з цікавими людьми, тематичні вечори, заочні подорожі країнами світу, відвідування виставок, музеїв, читання та обговорення джерел інформації, пошукову роботу. Прикладом слугують зустрічі з цікавими людьми під час проведення літніх профільних зборів, а саме з учасником V Української експедиції в Антарктиду Тарасовичем П.М., Романівим А.С., Токарем О.І., учасниками експедицій: «Гірські системи Європи та Азії (Альпи, Кавказ, Високі Татри, Приполярний Урал, Скандинавські гори)»; «Унікальна Україна (подорожі в Карпати, Крим, інші унікальні туристичні об'єкти)»; «Країни Середземномор'я»; експедиції Шикули Р.О. (Латинська Америка, Південно-східна Азія); зустрічі з представниками різних релігійних конфесій під час проведення літньої профільної школи за напрямком «Теологія, релігієзнавство історія релігії» та ін.

Для розвитку комунікативної компетентності розроблені тренінги з підготовки гуртківців до конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, корекційно-розвивальні заняття з психологічної підготовки до публічного виступу.

Формування полікультурної компетентності здійснюється шляхом використання таких активних методів: мозковий штурм, метод проектів, мікрофон, дебати, робота в групах. Участь у різних конкурсах, олімпіадах, турнірах, семінарах, конференціях сприяє формуванню діяльнісно-творчої компетентності.

Форми поширення досвіду: елементи досвіду формування ключових компетентностей через організацію науково-дослідницької діяльності учнів на основі проведення самостійних досліджень додані до авторських програм занять гуртків, що знайшли відображення в збірнику програм із позашкільної освіти дослідницько-експериментального напрямку суспільно-гуманітарного профілю: Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям / [Л.А. Бісовецька, В.Т. Борщевич, Є.М. Васильєв та ін.; упоряд. О.А. Андреев, Л.М. Лівандовська, О.О. Мазур]. Загальна редакція: Л.М. Лівандовська, Т.В. Сергіюк, О.В. Сульжик. – Р.: Видавець ФОП А. Р. Брегін, 2013. – 169 с. – Вип. 3.

Сульжик О.В. розробив програми та провів літні профільні збори за напрямками «Історія», «Науки про Землю», «Теологія, релігієзнавство та історія релігії», підготував методичні рекомендації з організації науково-дослідницької діяльності в системі МАН за напрямками, у яких відображена пошукова та дослідницька робота з учнями; склав заняття-тренінги для учнів з підготовки до конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт та корекційно-розвивальні заняття з підготовки учнів-членів МАН до публічного виступу; є співавтором «Методичних рекомендацій юному науковцю МАН щодо написання науково-дослідницьких робіт». - Рівне: 2007. - 32 с.; упорядником збірників тез науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН 2007-2017 рр. у відділеннях історії, наук

про Землю, філософії та суспільствознавства, історичного альманаху «Колесо історії».

За елементами та тематикою досвіду опубліковано навчально-методичні посібники: «Учнівські науково-дослідницькі роботи з географії: методологія та методика». За ред. О.Я. Романів. – Рівне, 2014. – 228 с.; «Журналістика. Методичні рекомендації щодо виконання науково-дослідницьких робіт». О.С. Лазарчук. – Рівне: РМАНУМ, 2014. – 32 с.

Основні ідеї досвіду обговорювали на семінарах-практикумах для вчителів, наукових керівників та відповідальних працівників у районах за роботу в МАН.

Прогнозована результативність. Упровадження досвіду позитивно впливає на ефективність і результативність освітнього процесу під час проведення занять із учнями Рівненської Малої академії наук учнівської молоді. Самостійні дослідження є обов'язковим етапом у ході виконання науково-дослідницьких робіт, що сприяє розвитку мислення та науково-дослідницьких здібностей учнів.

Працюючи над реалізацією науково-методичної проблемної теми, ураховуючи вимогу часу та замовлення суспільства, виконуємо основні функції Рівненської Малої академії наук учнівської молоді:

– формувати висококомпетентнісну особистість, спроможну зреалізувати себе в різних життєвих ситуаціях;

– наполегливо підтримувати пізнавальний інтерес гуртківців, ефективно впроваджувати сучасні методи та технології в навчально-виховний процес, цілеспрямовано формувати науково-дослідницькі компетенції школярів у позашкільній роботі.

Педагог здійснює активне залучення дітей до краєзнавчо-пошукової та гурткової роботи, а також індивідуальної науково-дослідницької у межах Малої академії наук учнівської молоді. Організація пошуково-дослідницької роботи учнів в атмосфері спільного захоплення не тільки сприяє їх інтелектуальному розвитку, а й допомагає об'єднати навчання та виховання, стимулює пізнавальні потреби й творчість, робить можливим становлення особистісних якостей учнів, їхньої системи цінностей, формує життєво необхідні компетенції.

Упровадження досвіду впливає на рівень професійної діяльності керівника гуртка, що у свою чергу сприяє ефективній організації освітнього процесу, стимулює діяльність гуртківців і залучає педагогів до активної пізнавальної діяльності, розвиває творчі особистості, здатні до практичної дослідно-експериментальної роботи, учить бути готовим до життя в мінливому світі.